

D. Lőrincz József
AZ ÁTMENET KÖZÉLETI ÉRTÉKEI
A MINDENNAPI ÉLETBEN

D. Lőrincz József

**AZ ÁTMENET KÖZÉLETI ÉRTÉKEI
A MINDENNAPI ÉLETBEN**

Pro-Print Könyvkiadó
Csíkszereda, 2004

A kötet a Pro-Print Könyvkiadó és a Teleki László Intézet
közös könyvkiadási programja keretében készült.

A kötet megjelenését
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

és az Oktatási Minisztérium NKFP „Kulturális külpolitika és
nemzeti identitás” alprogramja támogatta.

Sorozatszerkesztő: *Bárdi Nándor*

Társszerkesztő: *Filep Tamás Gusztáv*

Borítóterv: *Bíró Gábor*

© D. Lőrincz József

© Pro-Print Könyvkiadó

ISBN 973-8468-23-X

Nagyszüleim emlékének

Előszó

„Dologtalan olvasó!” Ez a könyv szándéka szerint azokat az értelmezési kereteket tárgyalja, amelyek az erdélyi magyar kisebbség számára érthetővé tették az átmeneti időszak első éveit. Tézise az, hogy – minden látszat ellenére – a közvélemény-formáló elit csak részben befolyásolta közönsége világ- és jövőképét. Ez ahhoz a paradox helyzethez vezetett, hogy a rendszerváltással fokozatosan kialakuló új „rend” legitim volt ugyan legfőbb elemeiben, de érvényes nem.

A kötet alapját egy – a firenzei European University Institute keretei között megírt – doktori disszertáció képezi. Nyugat-Európában kutatni és írni az erdélyi kisebbségről elsősorban azért nehéz feladat, mert az erdélyi magyarság (ha eltekintünk a hozzá kapcsolódó kisebbségpolitikai vonatkozásoktól) ott gyakorlatilag ismeretlen.¹ Ezzel magyarázható, hogy a könyv időnként kénytelen olyan információkat közölni, amelyek a hazai olvasó számára közhelyek (vagy legalábbis annak számítanak, ami nem mindegy). Szintén a más egyetemi környezettel, illetve egy ott normálisnak tekintett értelmiségi habitussal magyarázható, hogy a könyv teljesen alkalmatlan arra, hogy valamilyen gyakorlati cél elérésére szolgáljon eszközként.

Jelen munka a közvélemény-formálók és a publikum közötti viszonyt három elméleti keretben szeretne volna tárgyalni. Az egyik a legitimitás és érvényesség kérdése, amely – ha néha rejtetten is – végigvonul az egész kéziratban. A második a közélet és a magánélet viszonya, a köz, a közérdek, a közügy jelentősége a magánérdek, magánügy tematizálásában. Mennyire lehet legitim a magánügy, ha nem kapcsolódik semmilyen közügyhöz? Ez a téma

megjelenik ugyan a feldolgozott levelek elemzése során, de átfogó elméleti megalapozásra most nem volt hely. A harmadik elméleti keret pedig egy régi, de manapság ritkán tárgyalt téma: a politikai rend és a polgárok „lelke” közötti viszony. Csak utalásképpen: ebben a keretben tevődik fel az a kérdés, hogy szüksége van-e egy demokráciának demokratákra. Ezt a témát itt most nem tárgyalhatuk.

A dolgozat hosszú ideig készült, nagy nekiugrásokkal és még nagyobb megtorpanásokkal. A nehézségeket – különösen a megírás utolsó szakaszának a nehézségeit – nem említem meg. Azok, akik külföldön tanultak és hazajöttek, megértik, hogy milyen problémákra gondolok.

Mivel a munka hosszú ideig tartott, értelemszerűen sok ember segítségére volt szükségem. Elsősorban megemlítem a firenzei EUI adminisztrációját. Nemcsak azt mutatták meg, hogy pontos, szép munkát is lehet végezni, hanem emberségből is feladták a leckét mindenkinek, aki egyszer ott megfordult.

Ekkora anyagot valószínűleg, tudtam volna feldolgozni számítógép, illetve az elemi irodai felszerelés (pl. fénymásológép) nélkül. A kilencvenes évek elején ezek használata kutatási célokra nálunk még komoly problémákba ütközött. Várhelyi Attila és György Zsolt több mint szakszerű – baráti – segítsége nélkül ez a kutatás teljesen más lett volna. Hasonlóképpen köszönet illeti a Sepsiszentgyörgyi Megyei Könyvtár igazgatóját, Kiss Jenőt, aki bízott abban, hogy érdemes itthon valamilyen keretet biztosítani számomra. Végül, az emberi-„logisztikai” fejezetnél még meg kell említenem a budapesti Teleki László Intézetet, amelynek többször is a vendégszeretetét élveztem, és amelynek munkatársaival számomra hasznos beszélgetéseket folytathattam.

Az itthoni szellemi környezetet – amint azt az olvasó látni is fogja – egyértelműen a csíkszeredai Kommunikációs Antropológiai Kutatócsoport jelentette, hiszen abban az időben egyértelműen az volt a legeredetibb erdélyi társadalomtudományos csoportosú-

lás. Ha ott nem vetődik fel egy sor probléma, valószínűleg nem gondolkozhattam volna el rajtuk.

Ez a könyv szeretne – ha nem is objektív, de – realista lenni. Úgy foglalkozni elmélettel, hogy közben a részleteket, az egyes eseteket is a súlyuknak megfelelően kezelje. Szeretne maradni úgy elvszerű, hogy közben „az ítéletalkotás könyörtelen józansága” (Weber) ne csorbuljon. Vagyis, hogy a szűkebb vagy tágabb társaságokban forgalmazott „elveket” felváltsa az intellektuális tisztesség. Erre példát nekem három ember mutatott. Prágában és utána Firenzében Ernest Gellner. Magyarországon egyrészt Bence György, aki a dolgozat kéziratát egészében és részleteiben többször is elolvasta, és számtalan nagyon fontos kérdést vagy javaslatot fogalmazott meg vele kapcsolatban. Másrészt pedig Bárdi Nándor. Ő nemcsak úgy segített, hogy elolvasta, és lelkiismeretesen véleményezte a kéziratot, hanem arra bátorított, hogy a kéziratot magyarra fordítsam és megjelentessem.

A jól felszerelt kisebb egyetem, amely hatékonyan segíti a kutatást, az egész munkaközösség mindennapi életének a fókuszpontjává válik. A diák és a tanár az egyetemen tanul, könyvtárba jár, ír, eszik, bulizik, stb. Többek között ez teszi lehetővé, hogy a tagok ne csak az ötleteket, az elkészült szövegrészeket beszéljék meg rendszeresen (bár ez is nagy dolog), hanem az általános légkör, a barátságok a nehézségeken is átlendítenek. Sőt, nemcsak szakmailag, hanem emberileg is gazdagítanak. Itt említem meg Horváth Ágnes és Slawomir Tokarski nevét. Az utóbbi máskülönben jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy az olvasói levelet válasszam konkrét kutatási témaként.

Két „supervisor”-om volt. Mindkettőnek hálával tartozom azért, hogy bíztak bennem. Az egyik angol, és az oxfordi Balliol College-ből jött Firenzébe tanítani. Erdély onnan nézve nagyon furcsa látványt nyújthat. Emiatt Steven Lukes-szal számos témáért, példáulért meg kellett küzdenem, meg kellett őt győznöm arról, hogy van értelme. Erdélyről nem tudott semmit, és általában a viszonyok, konkrétumok kuszasága egy morálfilozófus számára elég

riasztó lehet. Íme egy példa. Mesélem neki, hogy nagyapám, aki aktívan részt vett az illegális kommunista párt földalatti tevékenységében, a negyvenes évek második felében, amikor a Magyar Népi Szövetség vezetőit bebörtönöztek, addig féltve őrzött pártkönyvét a kályhába dobta. Hiszen ő ezt – másokhoz hasonlóan – úgy értelmezte, mint a magyar kisebbségi érdekek durva megsértését. Ma is a fülemben cseng: „This is absurd”, mondta Lukes, a nemzeti és a kommunista, általában a baloldali eszmék kizárják egymást. Nem volt könnyű megértenie, hogy az emberek többsége a mindennapi életben ritkán alkalmazza a morálfilozófusok elveit. Vagy akár a sajátjait. És talán ez a normális. Nagy kihívás volt számomra egy – az én világot nem ismerő – ember számára ezt megmagyarázni.²

Szakolczai Árpáddal teljesen más volt a helyzet. Magyarországi, kutatott Erdélyben. Kolozsvárt nem Kijev felé keresi a térképen. Vele már félmondatokból is megértettük egymást. És ha nem, akkor könnyebb volt rákérdezni bizonyos problémákra. Neki köszönhetem, hogy felhívta a figyelmemet olyan szerzőkre, akik számomra ma is a legfontosabbak közé tartoznak.

Jegyzetek:

1. Ernest Gellner számára egyáltalán nem volt ismeretlen Kelet-Európa. A magyar kultúra sem. Sőt, bizonyos fokig még Erdély sem. Olyannyira nem, hogy amikor meghallotta, hogy a Székelyföldről jöttem, azonnal rákérdezett: nem gondolom, hogy a humántudományok művelői Kőrösi Csoma Sándort kellene tiszteljük védőszentjükként? Ennek ellenére egy adott pillanatban azt ajánlotta, hogy disszertációként írjam meg az erdélyi magyar kisebbség történetét, hiszen nyugati szakmai körökben jóformán nem is tudnak róla.
2. Lukes sem akkortájt hallott először Kelet-Európáról, hiszen 1985-ben ő írta az előszót egy kelet-európai ellenzéki antológiához. Lásd Havel, Václav et al. (1985): *The Power of the Powerless: Citizens against the state in Central-Eastern Europe*, ed. by John Keane, Introduction by Steven Lukes, London, Melbourne, Sydney, Auckland, Johannesburg: Hutchinson.